

Wälterswäld, Adolarstrjitte
(Gemeente Dantumadiel, Fr.)

Een Archeologisch Bureauonderzoek &
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)
Verkennde en Karterende Fase
Definitief
Steekproefrapport 2022-06/18

Wälterswâld, Adolarstrjitte
(Gemeente Dantumadiel, Fr.)

Een Archeologisch Bureauonderzoek &
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)
Verkennde en Karterende Fase
Definitief
Steekproefrapport 2022-06/18

Wälterswâld, Adolarstrjitte
(Gemeente Dantumadiel, Fr.)
Een Archeologisch Bureauonderzoek &
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)
Verkennde en Karterende Fase

Een onderzoek in opdracht van
Rho Adviseurs

Steekproefrapport 2022-06/18
ISSN 1871-269X
Status: **definitief**

Auteur: drs. J.M.G. Bongers,
fysisch geograaf / senior KNA-prospector.
Autorisatie dr. J. Jelsma, senior KNA-archeoloog/-
prospector. Actorregistraties respectievelijk:
92394548 en 35453178

Goedgekeurd door de bevoegde overheid
gemeente Dantumadiel, dhr. P. Braam
d.d. 16 augustus 2022

De Steekproef bv werkt volgens de Kwaliteitsnorm
Nederlandse Archeologie 4.1 en SIKB-BRL 4000.
Voor dit onderzoek gelden protocollen 4002 & 4003.
Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, oktober 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd
en/of openbaar gemaakt zonder bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen aansprakelijkheid
voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing
van de adviezen of het gebruik van de resultaten van
dit onderzoek.

De Steekproef bv Archeologisch Onderzoeks- en
Adviesbureau

adres	Hogeweg 3, 9801 TG Zuidhorn
telefoon	050 – 5779784
internet	www.desteekproef.nl
e-mail	info@desteekproef.nl
kvk	02067214

Inhoud

Samenvatting

Administratieve gegevens van het plangebied

1. Inleiding.....	1
1.1 Aanleiding en doel (KNA 4.1: LS01).....	1
1.2 Beleidskader (KNA 4.1: LS01).....	2
1.3 Locatie (KNA 4.1: LS01, LS02).....	3
2. Bureauonderzoek (KNA 4.1: LS06).....	4
2.1 Bronnen.....	4
2.2 Fysische geografie (KNA 4.1: LS04).....	4
2.3 Archeologie (KNA 4.1: LS04).....	5
2.4 Historische geografie (KNA 4.1: LS03).....	7
2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05).....	9
3. Veldonderzoek (KNA 4.1: VS05).....	10
3.1 Methoden en technieken (KNA 4.1: VS01).....	10
3.2 Resultaten veldwerk (KNA 4.1: VS02, VS03).....	11
3.3 Vondsten (KNA 4.1: VS02, VS03).....	12
4. Conclusies en advies (KNA 4.1: VS07).....	14

Gebruikte bronnen

Lijst van figuren en tabellen

Archeologische periodes

Appendix: Boorstaten en Laagbeschrijvingen boringen volgens Archeologische Standaard
 Boorbeschrijvingsmethode

Samenvatting

In verband met de geplande aanleg van een weg en elf woningen is een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd voor de aan te leggen Adolarstritte te Wâlterswâld, gemeente Dantumadiel, provincie Fryslân. Voor de plannen is graafwerk nodig dat mogelijk een bedreiging vormt voor archeologische waarden. Het doel van het onderzoek is om vast te stellen wat de kans is op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek (protocol 4002) en een veldonderzoek, verkennende en karterende fase (IVO-O; protocol 4003). Bij het bureauonderzoek zijn bronnen geraadpleegd op het gebied van fysische geografie, archeologie en historische geografie. Tijdens het veldonderzoek zijn zeventien boringen geplaatst om de opbouw en gaafheid van de bodem te bepalen en om te zoeken naar archeologische materialen.

Voorafgaand aan de vernatting en veenvorming is het zand in het plangebied langdurig droog geweest. In het westelijke en zuidelijke deel van het plangebied is de bodem redelijk bewaard gebleven. In het midden en noordoosten is de bodem diep verstoord door diepploegen of iets dergelijks. Het onderzoek heeft verspreid over het gebied vondsten opgeleverd van vooral scherven roodbakkerd aardewerk en fragmenten van kleipijpen uit de nieuwe tijd. Daarnaast zijn twee scherven middeleeuws aardewerk gevonden en een scherf die dateert uit de periode ijzertijd – romeinse tijd. Hoogstwaarschijnlijk is het materiaal niet afkomstig van bewoning in het gebied zelf, maar is het van elders aangevoerd met terpaarde.

archeologisch verwachtingsmodel

Het plangebied lijkt een geschikte vestigingsplek te zijn geweest voor mensen tijdens zowel de steentijd als de middeleeuwen. Diepere delen van eventueel aanwezige archeologische grondsporen kunnen bewaard gebleven zijn in het westen en zuiden van het gebied. Maar het onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor resten uit de steentijd en sterke aanwijzingen voor de aanwezigheid van een middeleeuwse vindplaats zijn er evenmin. Daarom kan de archeologische verwachting zoals opgesteld in Paragraaf 2.5 naar beneden toe worden bijgesteld.

selectie-advies door senior KNA-prospecteur drs. J.M.G. Bongers

Aangezien het onderzoek geen duidelijke aanwijzingen heeft opgeleverd voor de aanwezigheid van een vindplaats adviseren wij om geen nader onderzoek te laten uitvoeren en het gebied op archeologische gronden vrij te geven voor de voorgenomen plannen.

Wel wijzen wij erop dat voor al het graafwerk geldt dat als archeologische waarden worden aangetroffen en/of vondsten worden gedaan, dat daarvan direct melding dient te worden gemaakt conform de Erfgoedwet 2015, artikel 5.10. Wij adviseren dit te doen bij de gemeente Dantumadiel.

selectiebesluit bevoegde overheid

Dit rapport is ter toetsing voorgelegd aan de bevoegde overheid, de gemeente Dantumadiel. Namens deze liet beleidsmedewerker ruimtelijke ontwikkeling, op 16 augustus 2022 (per e-mail) weten bovenstaand selectie-advies over te nemen.

Administratieve gegevens van het plangebied

Tabel 1: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: administratieve gegevens.

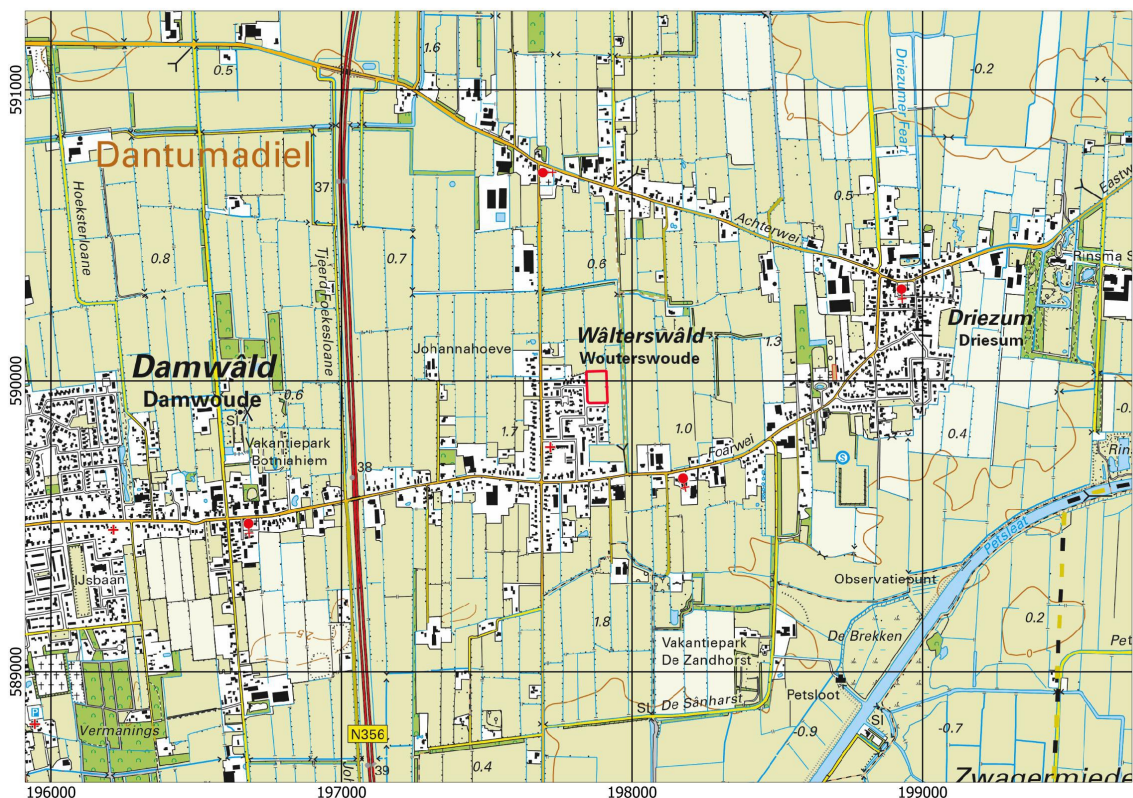
Provincie	Fryslân
Gemeente	Dantumadiel
Plaats	Wâlterswâld
Toponiem	Adolarstrjitte
Kaartblad	6B
Hoekcoördinaten	noordwest: 197,843 / 590,032 noordoost: 197,912 / 590,034 zuidwest: 197,847 / 589,910 zuidoost: 197,916 / 589,912
Kadastrale perceelnummers	L 2450
Bestemmingsplan Wâlterswâld Sud 2013	enkelbestemming: agrarisch dubbelbestemming: niet vermeld op ruimtelijkeplannen.nl
Oppervlak	0,75 hectare
NAP-hoogte maaiveld	+1 meter NAP
Huidig grondgebruik	weiland
Soort onderzoek	bureauonderzoek & veldonderzoek verkennende en karterende fase
Opdrachtgever	Rho Adviseurs
Uitvoerder	De Steekproef drs. J.M.G. Bongers (senior KNA-prospecteur)
Bevoegde overheid	gemeente Dantumadiel
Steekproef projectcode	2022-06/18
Onderzoeksmeldingsnummer	5272447100
Datum veldwerk	1 juli 2022 verkennende fase 14 juli 2022 karterende fase
Maximale diepte onderzoek	130 centimeter onder maaiveld
Beheer en plaats documentatie	De Steekproef bv / Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / DANS / Noordelijk Archeologisch Depot / DINO-loket (boorgegevens)

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel (KNA 4.1: LS01)

In opdracht van Rho Adviseurs is een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd ter plaatse van de nog aan te leggen Adolarstrijtte te Wâlterswâld, gemeente Dantumadiel, provincie Fryslân (zie Figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is de aanleg van genoemde weg en de bouw van elf woningen (zie Figuur 2). Voor de aanleg van onder meer funderingen, riolering, kabels en leidingen is graafwerk nodig dat doorgaans reikt tot een diepte van ongeveer 0,8 meter beneden maaiveld. Mogelijk leiden de bodemingrepen tot aantasting van archeologische waarden. Het doel van het onderzoek is om vast te stellen wat de kans is op de aanwezigheid van archeologische resten.

Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase (IVO-O). Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een archeologisch verwachttingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch-geografische, archeologische en historisch-geografische informatie. Tijdens het veldonderzoek is dit verwachttingsmodel getoetst. Daartoe zijn de opbouw en gaafheid van de bodem bepaald en is gezocht naar archeologische materialen.

Figuur 1: Wâlterswâld, Adolarstrijtte: uitsnede van de topografische kaart 1:25.000. Het plangebied is rood omlijnd. Bron: Topografische Dienst Kadaster 2022.

Figuur 2: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: conceptontwerp van gemeente Dantumadiel zoals vastgelegd en besproken met betrokkenen op 7 april 2022.

1.2 Beleidskader (KNA 4.1: LS01)

Op de advieskaart steentijd – bronstijd van de Friese Archeologische MonumentenKaart Extra (FAMKE, niet afgebeeld) staat het plangebied als 'quickscan'. De toelichting hierop luidt: 'Van deze gebieden wordt vermoed dat eventuele aanwezige archeologische resten al ernstig verstoord zijn, maar dit is niet met zekerheid te zeggen. De provincie beveelt daarom aan om bij ingrepen van meer dan 5000 m² een quickscan te verrichten.' Op de advieskaart voor de periode ijzertijd – middeleeuwen (niet afgebeeld) staat het plangebied als 'karterend onderzoek 3', met als toelichting: 'In deze gebieden kunnen zich archeologische resten bevinden uit de periode ijzertijd – middeleeuwen. Het gaat hier dan met name om vroeg en vol-middeleeuwse veenontginningen. Daarbij bestaat de kans dat er zich huisterpjes uit deze tijd in het plangebied bevinden. Ook de wat oudere boerderijen kunnen archeologische sporen of resten afdekken, hoewel de veengronden eromheen al afgegraven zijn. De provincie beveelt aan om bij ingrepen van meer 5000 m² een historisch en karterend onderzoek te verrichten, waarbij speciale aandacht moet worden besteed aan eventuele romeinse sporen en/of vroeg-middeleeuwse ontginningen.'

1.3 Locatie (KNA 4.1: LS01, LS02)

Wâlterswâld (Nederlandse naam 'Wouterswoude') ligt op twee kilometer ten oosten van Damwâld (Damwoude) en vier kilometer ten zuidoosten van het centrum van Dokkum. Het dorp heeft twee kernen; een noordelijke aan de Achterwei en een zuidelijke aan de Foarwei (zie Figuur 1). De nieuw aan te leggen Adolarstrjitte komt in het noordoosten van de zuidelijke kern aansluitend op de bestaande Bonifatiusstrjitte (zie Figuur 2). Tijdens het onderzoek bestond het plangebied nog uit weiland (zie Figuur 3). Volgens informatie van het Kabels en Leidingen InformatieCentrum (KLIC) lopen er geen kabels of leidingen door het gebied.

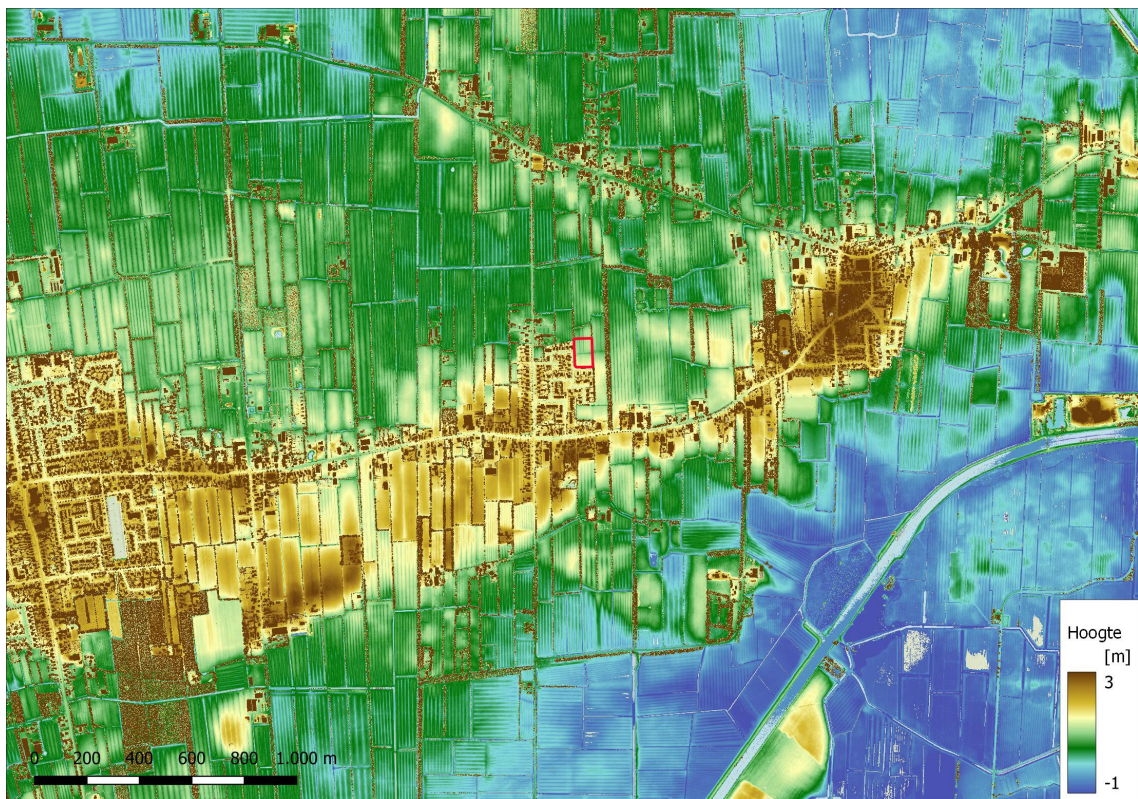
Figuur 3: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: foto genomen vanuit het plangebied in westelijke richting

2. Bureauonderzoek (KNA 4.1: LS06)

2.1 Bronnen

Tijdens het bureauonderzoek is de bestaande relevante kennis van het plangebied verzameld. De gebruikte bronnen voor het onderzoek staan aan het eind van dit rapport. Eén van de bronnen is ARCHIS 3, het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Deze databank is toegankelijk voor organisaties die werkzaam zijn in de archeologie. Het bevat een GIS-systeem waarin onder meer een archeologische kaart en aardkundige kaarten geraadpleegd kunnen worden.

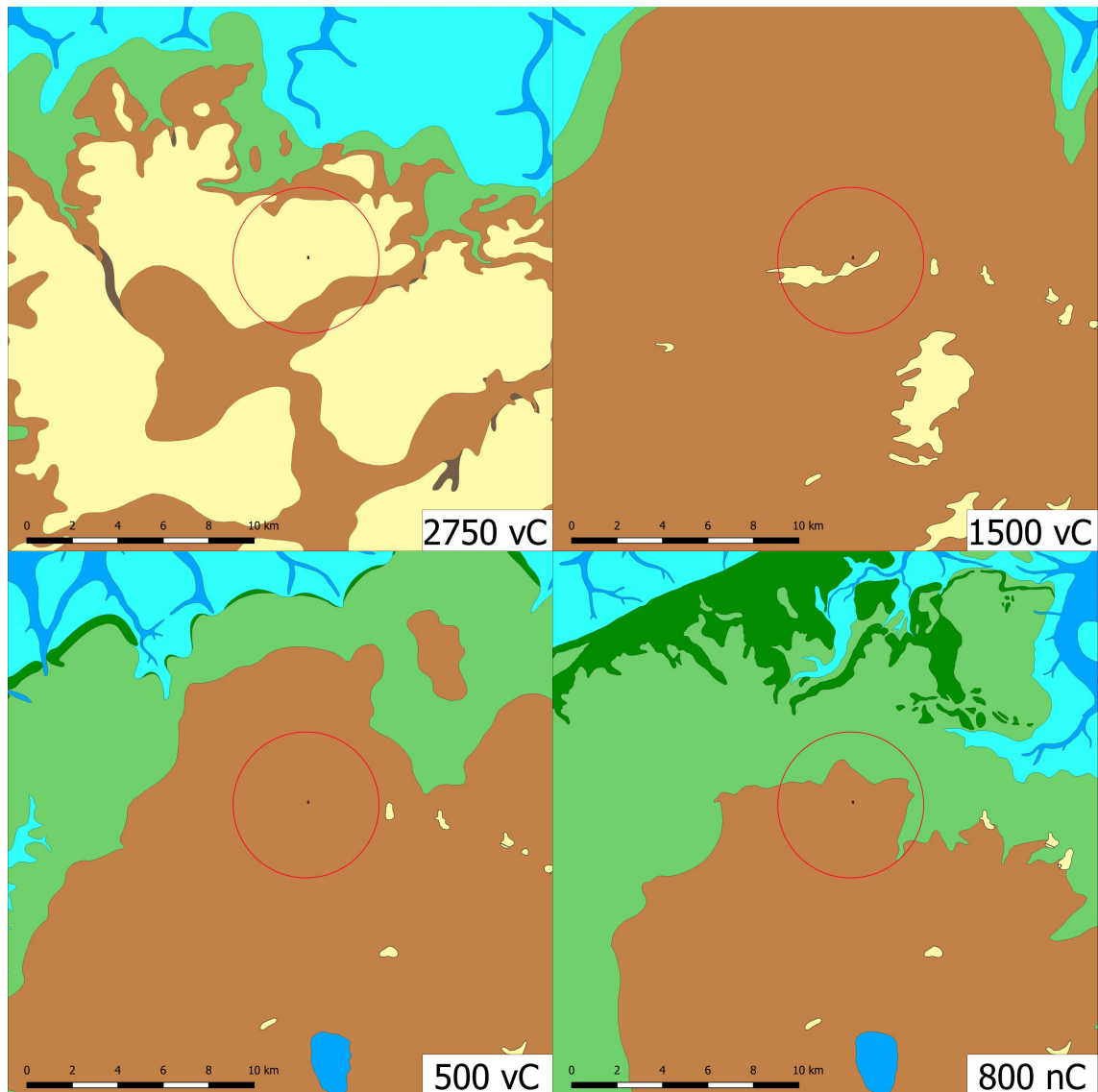
2.2 Fysische geografie (KNA 4.1: LS04)

Figuur 4: Wâlterswâld, Adolarstrijte: hoogtekaart gemaakt met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland 4 uit 2020. Het plangebied is rood omlijnd.

De Foarwei van Wâlterswâld volgt een rug in het landschap (zie Figuur 4). Het plangebied ligt op de noordelijke flank van deze rug. Op paleogeografische reconstructies van Vos et al. (2018) raakt de rug omstreeks 1500 vC overwoekerd door veenmoeras (zie Figuur 5). Op reconstructies van 500 vC en 800 nC komen de kwelders van de zee dichterbij, maar blijft ter plaatse van het plangebied veenmoeras.

Op de geomorfologische kaart (niet afgebeeld) staat de rug van Wâlterswâld als grondmorenewelvingen. Op de bodemkaart (niet afgebeeld) staat het plangebied als laarpodzolgrond in lemig fijn zand.

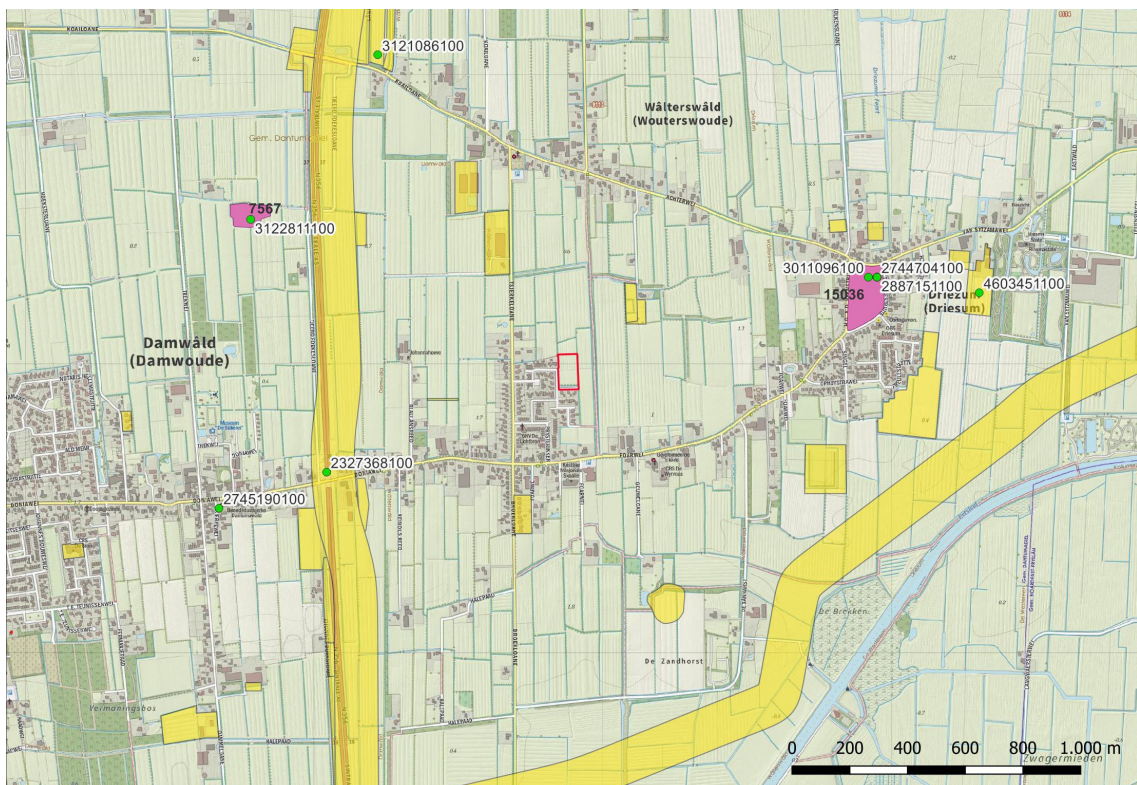
Figuur 5: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: paleogeografische reconstructies van het noorden van Friesland. Het plangebied is de stip in het midden van de cirkel. Beige = dekzand, bruin = veenmoeras, groen = kwelder, donkergroen = kwelderwal. Bron: Vos et al. 2018.

2.3 Archeologie (KNA 4.1: LS04)

Binnen een halve kilometer rondom het plangebied zijn geen archeologische waarden bekend. Archeologische waarden in de ruimere omgeving dateren vooral uit de middeleeuwen (zie Tabel 2 en Figuur 6). In Driesum zijn vondsten geregistreerd van neolithisch vuursteen onder nummer 3011096100. Dit gaat echter om vele vondsten uit de wijde omgeving die dus niet gedaan zijn op de plek waar in Figuur 6 een groene stip staat.

Tabel 2: Wälterswäld, Adolarstrijtte: AMK-terreinen, vondsten en onderzoeksmeldingen zoals weergegeven in Figuur 6

zaaknummer	omschrijving	datering
7567	stins Oenema	late middeleeuwen – nieuwe tijd
15036	historische dorpskern Driesum	late middeleeuwen – nieuwe tijd
2327368100	scherf kogelpotaardewerk sporen van 25 greppels, een dobbe of drinkpoel en scherven roodbakend en witbakend aardewerk	late middeleeuwen nieuwe tijd
2744704100	scherven aardewerk gevonden in 1942	romeinse tijd – vroege middeleeuwen
2745190100	St. Benedictuskerk: fundering zwerfkeien, tufsteen, kloostermoppen	late middeleeuwen
2887151100	munt	romeinse tijd
3011096100	collectie vuursteen Broersma geregistreerd op de plek van de kerk te Driesum	neolithicum
3121086100	scherven kogelpotaardewerk	vroege middeleeuwen D – late middeleeuwen A
3122811100	waterput en scherven aardewerk	middeleeuwen
4603451100	scherven kogelpotaardewerk	late middeleeuwen

Figuur 6: Wälterswäld, Adolarstrijtte: archeologische waarden rondom het plangebied. Groene stippen zijn vondstlocaties, paarse terreinen staan op de Archeologische MonumentenKaart, gele terreinen zijn in ARCHIS aangemeld als onderzoeksgebied. Het plangebied is rood omlijnd. Bron: Archis3.

2.4 Historische geografie (KNA 4.1: LS03)

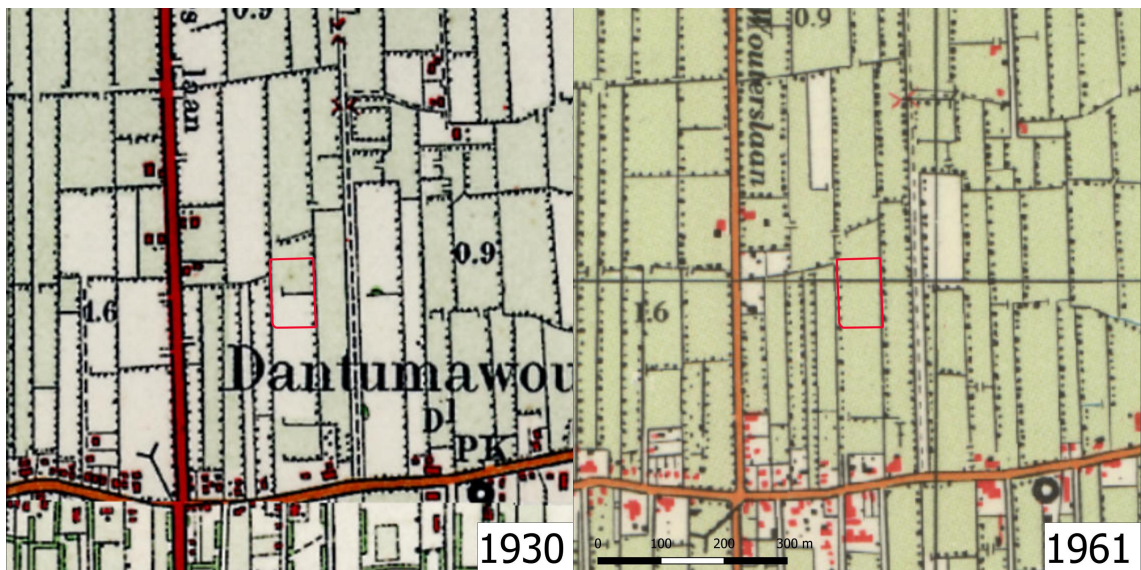
Op een kaart uit de Atlas van Schotanus van 1718 zijn de hoofdwegen rondom het plangebied al als tegenwoordig (zie Figuur 7). Het plangebied ligt in een gebied waar 'Bouw Landen' bij vermeld staat. Vermoedelijk is het veen in de omgeving van het plangebied al lang voor die tijd afgegraven en geoxideerd. Op de kadasterkaart van 1811-1832 is te zien dat ongeveer de helft van de grond in de omgeving van het plangebied in gebruik is als bouwland en dat de andere helft waaronder het plangebied zelf staat weergegeven als weiland (zie Figuur 8). Op een kaart uit de Atlas van Eekhoff uit 1847 (niet afgebeeld) is de percelering nog onveranderd. Op een kaart uit 1930 loopt van west naar oost een sloot door het midden van het plangebied (zie Figuur 9). Het zuidelijke deel van het plangebied staat op die kaart als akker, het noordelijke als weiland. Op een kaart uit 1961 is de sloot weer verdwenen en staat het hele plangebied opnieuw als weiland.

Figuur 7: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: uitsnedes uit de Atlas van Schotanus van 1718. Het plangebied is rood omlijnd. Bron: frieslandopdekaart.nl. Links van het plangebied staat 'Bouw Landen', waarvan het woord 'Bouw' buiten de kaart valt.

Figuur 8: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: uitsnede van de kadasterkaart van 1811-1832 ingekleurd door hisgis.nl. Het plangebied is rood omlijnd.

Figuur 9: Wâlterswâld, Adolarstrjitte: uitsnedes van topografische kaarten uit 1930 en 1961. Het plangebied is rood omlijnd.

2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05)

Wâlterswâld ligt op een rug die bewoond was tijdens de steentijd en tijdens de middeleeuwen. In de tussengelegen periode bevond zich er een uitgestrekt veenmoeras dat niet geschikt lijkt te zijn geweest voor bewoning. Uit de steentijd kunnen onder meer concentraties houtskool en vuursteen gevonden worden. Uit de middeleeuwen kunnen onder meer scherven aardewerk, bouwpuin en bot aanwezig zijn. Eventuele resten uit de middeleeuwen zullen zijn aangetast door afgraving en oxidatie van veen. Voor beide periodes geldt dat eventuele resten zullen zijn aangetast door gebruik als landbouwgrond.

Tabel 3: Wâlterswâld, Adolarstrijtte: specificatie archeologische verwachting.

datering:	steentijd	middeleeuwen
diepteligging:	bovenin het zand	bovenin het zand
locatie:	zandkoppen	hele gebied
complextype:	nederzetting, begraving	nederzetting, begraving
omvang:	vanaf enkele meters	vanaf enkele tientallen meters
gaafheid en conservering:	geen organische conservering	kleine kans op organische conservering
uiterlijke kenmerken:	houtskool, vuursteen	aardewerk, puin, bot
mogelijke verstoringen:	verspoeling veenmoeras, gebruik als landbouwgrond	afgraving veen, gebruik als landbouwgrond

3. Veldonderzoek (KNA 4.1: VS05)

3.1 Methoden en technieken (KNA 4.1: VS01)

Het veldwerk is uitgevoerd op 1 en 14 juli 2022. Aanvankelijk zijn zes verkennende boringen gedaan om de opbouw en gaafheid van de bodem vast te stellen. Vervolgens zijn elf karterende boringen gedaan om nader te zoeken naar archeologische materialen. De boringen liggen verspreid over drie raaien die onderlinge afstanden hebben van zeventien en achttien meter. Op deze raaien liggen de boringen op afstanden van twintig meter (zie Figuur 10). De gemiddelde boordichtheid is ruim twintig boringen per hectare. De boringen zijn dubbel uitgevoerd met een edelmanboor met een diameter van tien centimeter. De boringen reiken tot dieptes tussen 75 en 130 centimeter. De opgeboorde grond is onderzocht door het laagsgewijs af te snijden in de boorkop. Daarnaast is het opgeboorde zand gezeefd op een zeef met mazen van vier millimeter. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB). De locaties en hoogtes zijn ingemeten met een RTK-GPS met een maximale onnauwkeurigheid van enkele centimeters. De resultaten van de boringen zijn opgenomen in de Appendix in de vorm van boorstaten en laagbeschrijvingen. Er was geen veldkartering mogelijk doordat de vondstzichtbaarheid slecht was (zie Figuur 3).

Figuur 10: Wälterswäld, Adolarstrijte: boorpuntenkaart. De genummerde punten zijn de locaties van de boringen.

3.2 Resultaten veldwerk (KNA 4.1: VS02, VS03)

geologie en bodem

In de ondergrond van plangebied Adolarstrijtte ligt keileem, een grondmorene van het Scandinavische landijs uit de voorlaatste ijstijd. Het is alleen aangeboord bij boring 2, maar is hoogstwaarschijnlijk in de rest van het plangebied ook aanwezig buiten bereik van de gehanteerde boordiepte. Op de keileem ligt een pakket matig fijn zand dat is afgezet door de wind tijdens de laatste ijstijd. Dit wordt ook wel dekzand genoemd. Na de ijstijd is in het zand een podzolbodem gevormd wat erop wijst dat het langdurig droog geweest is voorafgaand aan de vernatting en veenvorming. Het onderzoek heeft geen restanten opgeleverd van de voormalige veenbedekking.

In een zone langs de westelijke en zuidelijke grens van het plangebied is de bodem redelijk bewaard gebleven (zie Figuur 10, oranje en gele stippen). Het onderste deel van de inspoelingshorizont (BC) of de top van de C-horizont zijn daar nog aanwezig. In het midden en noordoosten van het plangebied was dit niet meer het geval, maar was de bodem diep verstoord tot in het geelgrijze zand (Figuur 10, groene stippen). De diepe verstoring is het gevolg van een groundbewerking zoals diepploegen. Bij de verkennende fase was deze alleen vastgesteld in de noordoostelijke hoek, maar de karterende boringen hebben laten zien dat bijna de helft van het plangebied diep verstoord is.

Gezien de staat van de bodem zal een eventuele archeologische vindplaats langs de westelijke en zuidelijke grens zijn aangetast, maar kunnen diepere delen van archeologische grondsporen zoals van haardkuilen, paalgaten van boerderijen of begravingen daar wel bewaard gebleven zijn. In het midden en noordoosten zullen ook diepere delen van eventuele archeologische resten zijn aangetast. Het onderzoek heeft vondsten opgeleverd van vooral scherven roodbakkerd aardewerk en fragmenten van kleipijpen uit de nieuwe tijd (zie Paragraaf 3.3). Bij boringen 1 en 16 is in een zeefresidu een scherp middeleeuws kogelpotaardewerk gevonden. Boring 8 heeft een kleine verweerde scherp terpaardewerk uit de ijzertijd of romeinse tijd opgeleverd. Het is mogelijk dat bijvoorbeeld de twee scherven kogelpotaardewerk afkomstig zijn van bewoning in het plangebied tijdens de middeleeuwen. Maar er zijn niet meer dan twee scherven gevonden die eenduidig dateren uit die tijd en van een concentratie van vondsten is geen sprake. Aangezien het vondstmateriaal van verschillende archeologische periode is met zelfs ijzertijd – romeinse tijd is het zeer waarschijnlijk dat het materiaal van elders is aangevoerd. Vermoedelijk is het hier terecht gekomen met terpaarde die omstreeks het begin van de twintigste eeuw over voedselarme zand- en veengronden werd verspreid voor verhoging van de bodemvruchtbaarheid. Een andere optie is aanvoer van stadsafval ten tijde van de vervening, maar dat bevat doorgaans alleen materiaal uit de nieuwe tijd.

3.3 Vondsten (KNA 4.1: VS02, VS03)

Tabel 4 laat de vondsten zien die in het veld verzameld zijn.

Tabel 4: Wälterswâld, Adolarstrjitte: vondsten. Het selectievoorstel van J.B. Veenstra MA (senior KNA-archeoloog en -materiaalspecialist, actorregistratienummer 41859613) is om de vondsten te deselecteren omdat ze waarschijnlijk van elders zijn aangevoerd.

Dit voorstel is vorgelegd aan de eigenaar van de vondsten, de provincie Fryslân. Deze heeft op 27 oktober 2022 laten weten dit selectievoorstel goed te keuren (R. Kruisman, per e-mail).

nr	herkomst	betreft	datering
1	boring 1, zeef 197,860 / 589,930	scherf kogelpotaardewerk	late middeleeuwen
2	boring 3, zeef 197,860 / 590,010	fragment tegel fragment kleipijp	nieuwe tijd 17 ^e – 19 ^e eeuw
3	boring 4, 95 cm 197,895 / 590,030	scherf roodbakkend aardewerk met loodglazuur	17 ^e – 19 ^e eeuw
4	boring 4, zeef 197,895 / 590,030	fragment tegel twee fragmenten kleipijp	nieuwe tijd 17 ^e – 19 ^e eeuw
5	boring 5, zeef 197,895 / 589,990	fragment kleipijp, scherp faience aardewerk, scherp roodbakkend geglazuurd aardewerk	17 ^e – 19 ^e eeuw
6	boring 7, zeef 197,860 / 589,950	twee scherven roodbakkend geglazuurd aardewerk	15 ^e – 18 ^e eeuw
7	boring 8, zeef 197,860 / 589,990	scherf terpaardewerk zes scherven roodbakkend geglazuurd aardewerk fragment kleipijp	ijzertijd – romeinse tijd 15 ^e – 19 ^e eeuw 17 ^e – 19 ^e eeuw
8	boring 9, zeef 197,860 / 590,030	scherf roodbakkend geglazuurd aardewerk	17 ^e – 19 ^e eeuw
9	boring 11, zeef 197,878 / 590,000	scherf roodbakkend geglazuurd aardewerk, scherp vensterglas	17 ^e – 19 ^e eeuw
10	boring 12, zeef 197,878 / 589,980	scherf witbakkend geglazuurd aardewerk	17 ^e – 19 ^e eeuw
11	boring 13, zeef 197,878 / 589,960	roodbakkend aardewerk met vlek loodglazuur, secundair verbrand / verglaasd fragment kleipijp	late middeleeuwen – nieuwe tijd 17 ^e – 19 ^e eeuw
12	boring 14, zeef 197,878 / 589,940	drie fragmenten kleipijp twee scherven roodbakkend aardewerk met loodglazuur scherf industrieel wit aardewerk, scherp glazen fles	17 ^e – 19 ^e eeuw 18 ^e – 19 ^e eeuw 19 ^e – 20 ^e eeuw
13	boring 15, zeef 197,895 / 589,930	fragment kleipijp scherf roodbakkend geglazuurd aardewerk, scherp vensterglas	17 ^e – 19 ^e eeuw 18 ^e – 20 ^e eeuw
14	boring 16, zeef 197,895 / 589,970	scherf kogelpotaardewerk scherf roodbakkend geglazuurd aardewerk	middeleeuwen 18 ^e – 20 ^e eeuw

Figuur 11: Wälterswäld, Adolarstrjitte: vondsten. Voor beschrijving zie Tabel 4.

4. Conclusies en advies (KNA 4.1: VS07)

belangrijkste resultaten

Plangebied Adolarstrijtte ligt op de flank van een glaciale rug. Omstreeks 1500 vC raakte deze overwoekerd door veenmoeras. Binnen vijfhonderd meter omtrek zijn geen archeologische waarden gemeld. Vondsten op grotere afstanden dateren vooral uit de middeleeuwen. Op de kadastrale kaart van 1811-1832 staat het plangebied als weiland. In de omgeving bevonden zich ook veel akkers.

Voorafgaand aan de vernatting en veenvorming is het zand in het plangebied langdurig droog geweest. In het westelijke en zuidelijke deel van het plangebied is de bodem redelijk bewaard gebleven. In het midden en noordoosten is de bodem diep verstoord door diepploegen of iets dergelijks. Het onderzoek heeft verspreid over het gebied vondsten opgeleverd van vooral scherven roodbakkerd aardewerk en fragmenten van kleipijpen uit de nieuwe tijd. Daarnaast zijn twee scherven middeleeuws aardewerk gevonden en een scherf die mogelijk dateert uit de periode ijzertijd – romeinse tijd. Hoogstwaarschijnlijk is het materiaal niet afkomstig van bewoning in het gebied zelf, maar is het van elders aangevoerd met terpaarde.

archeologisch verwachtingsmodel

Het plangebied lijkt een geschikte vestigingsplek te zijn geweest voor mensen tijdens zowel de steentijd als de middeleeuwen. Diepere delen van eventueel aanwezige archeologische grondsporen kunnen bewaard gebleven zijn in het westen en zuiden van het gebied. Maar het onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor resten uit de steentijd en sterke aanwijzingen voor de aanwezigheid van een middeleeuwse vindplaats zijn er evenmin. Daarom kan de archeologische verwachting zoals opgesteld in Paragraaf 2.5 naar beneden toe worden bijgesteld.

selectie-advies door senior KNA-prospecteur drs. J.M.G. Bongers

Aangezien het onderzoek geen duidelijke aanwijzingen heeft opgeleverd voor de aanwezigheid van een vindplaats adviseren wij om geen nader onderzoek te laten uitvoeren en het gebied op archeologische gronden vrij te geven voor de voorgenomen plannen. Wel wijzen wij erop dat voor al het graafwerk geldt dat als archeologische waarden worden aangetroffen en/of vondsten worden gedaan, dat daarvan direct melding dient te worden gemaakt conform de Erfgoedwet 2015, artikel 5.10. Wij adviseren dit te doen bij de gemeente Dantumadiel.

selectiebesluit bevoegde overheid

Dit rapport is ter toetsing voorgelegd aan de bevoegde overheid, de gemeente Dantumadiel. Namens deze liet de beleidsmedewerker ruimtelijke ontwikkeling op 16 augustus 2022 (per e-mail) weten bovenstaand selectie-advies over te nemen.

Gebruikte bronnen

AHN-Viewer. www.AHN.nl. Actueel Hoogtebestand Nederland. Rijkswaterstaat, Adviesdienst Geo-informatie en ICT.

ARCHIS 3. www.test.zoeken.cultureelerfgoed.nl

Bosch, J.H.A. 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1*. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.

Hisgis, Historisch Geografisch Informatiesysteem. www.hisgis.nl Fryske Akademy

Kadata via kadaster.nl, 2019. Topografische Kaart 1:25.000 van Topografische Dienst Kadaster, Emmen.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.1. www.SIKB.nl. 2018. Centraal College van Deskundigen Archeologie.

www.ruimtelijkeplannen.nl

Schotanus 1664. *Beschrijvinge van de Heerlyckheydt van Frieslandt*

www.topotijdreis.nl

Vos, P. & S. de Vries 2013. *Tweede generatie paleogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0)*. Deltares, Utrecht.

Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts en J. Bazelmans 2018: *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam (Prometheus).

Lijst van figuren en tabellen

Figuren

- 1 Topografische kaart
- 2 Plankaart
- 3 Foto plangebied
- 4 Hoogtekaart
- 5 Paleogeografische reconstructies
- 6 Archeologische waarden in de omgeving
- 7 Atlas Schotanus 1718
- 8 Kadastrale kaart 1811-1832
- 9 Topografische kaarten uit de twintigste eeuw
- 10 Boorpuntenkaart
- 11 Vondsten

Tabellen

- 1 Administratieve gegevens
- 2 Archeologische waarden in de omgeving
- 3 Specificatie archeologische verwachting
- 4 Vondsten

Archeologische periodes

paleolithicum:		ijzertijd:	
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	romeinse tijd:	
mesolithicum:		romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
neolithicum:		romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen:	
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
brons tijd:		middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
brons tijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
brons tijd midden:	1.800 - 1.100 vC	middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
brons tijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
brons tijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd:	
brons tijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd vroeg:	1.500 - 1.650 nC
		nieuwe tijd midden:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd laat:	1.850 - heden
pleistoceen:	2,5 miljoen - 10.000 BP		
elsterien	475.000 - 410.000 BP		
saalien	200.000 - 130.000 BP		
weichselien	116.000 - 10.000 BP		
holoceen:	10.000 - heden		
vC	= voor Christus		
nC	= na Christus		
BP	= before present; present = 1950		

Algemeen

Steentijd (tot 2000 vC)

De steentijd is opgedeeld in het paleolithicum, mesolithicum en neolithicum. Het paleolithicum (oude steentijd) wordt vooral gekenmerkt door de ijstijden. Na het laatpaleolithicum verbetert het klimaat. Vindplaatsen uit het late paleolithicum zijn vooral te herkennen aan concentraties vondstmateriaal (bewerkt en/of verbrand vuursteen, houtskool) met weinig en moeilijk te herkennen grondsporen zoals kuilen, paalgaten en houtskoolconcentraties die mogelijk wijzen op haardplaatsen.

Vondsten uit het mesolithicum of midden steentijd, gekenmerkt door sporen en vondsten van rondtrekkende jagers en verzamelaars, bestaan voornamelijk uit bewerkt vuursteen, verbrande hazelnootdoppen en houtskoolfragmenten. Mesolithische grondsporen zijn vooral oppervlaktehaarden en haardkuilen. In een natte omgeving kunnen ook werktuigen van gewei of hout bewaard zijn gebleven. Voorbeelden hiervan zijn geweibijlen, bogen, visfuisen, etc.

In het neolithicum (nieuwe steentijd) werden dieren gehouden en in het neolithicum werd eveneens akkerbouw bedreven. Grondsporen uit deze periode kunnen bestaan uit paalgaten van bijvoorbeeld boerderijen, resten van beschoeiingen, greppels, (afval)kuilen en haardplaatsen. Aardewerk komt in deze tijd voor, evenals bewerkt (vuur)steen en geslepen bijlen.

Metaaltijden (2000-12 vC)

In de bronstijd en ijzertijd kwam bemesting en wisselbouw binnen de akkerbouw voor.

Sporen uit de bronstijd en ijzertijd kunnen bestaan uit kuilen, paalgaten van boerderijplaatgronden, bijgebouwen of spiekers, waterkuilen of -putten, erf- of akkerafscheidingen en sporen van akkerbewerking zoals de kruislings getrokken voren van een eergetouw. Houtskool kan duiden op de aanwezigheid van haarden voor voedselbereiding of het bakken van aardewerk. Ook kunnen er restanten gevonden worden die duiden op metaalbewerking, zoals stukken ovenwand, brons- of ijzerslakken, sintels, mallen, smeltkroezen, metaal bedoeld voor omsmelten, etc.

Vondsten kunnen verder bestaan uit bijvoorbeeld metalen voorwerpen of voorwerpen van aardewerk zoals vaatwerk, maar ook slingerkogels, rammelaars, spinklosjes en weefgewichten.

Romeinse tijd (12 vC-450 nC)

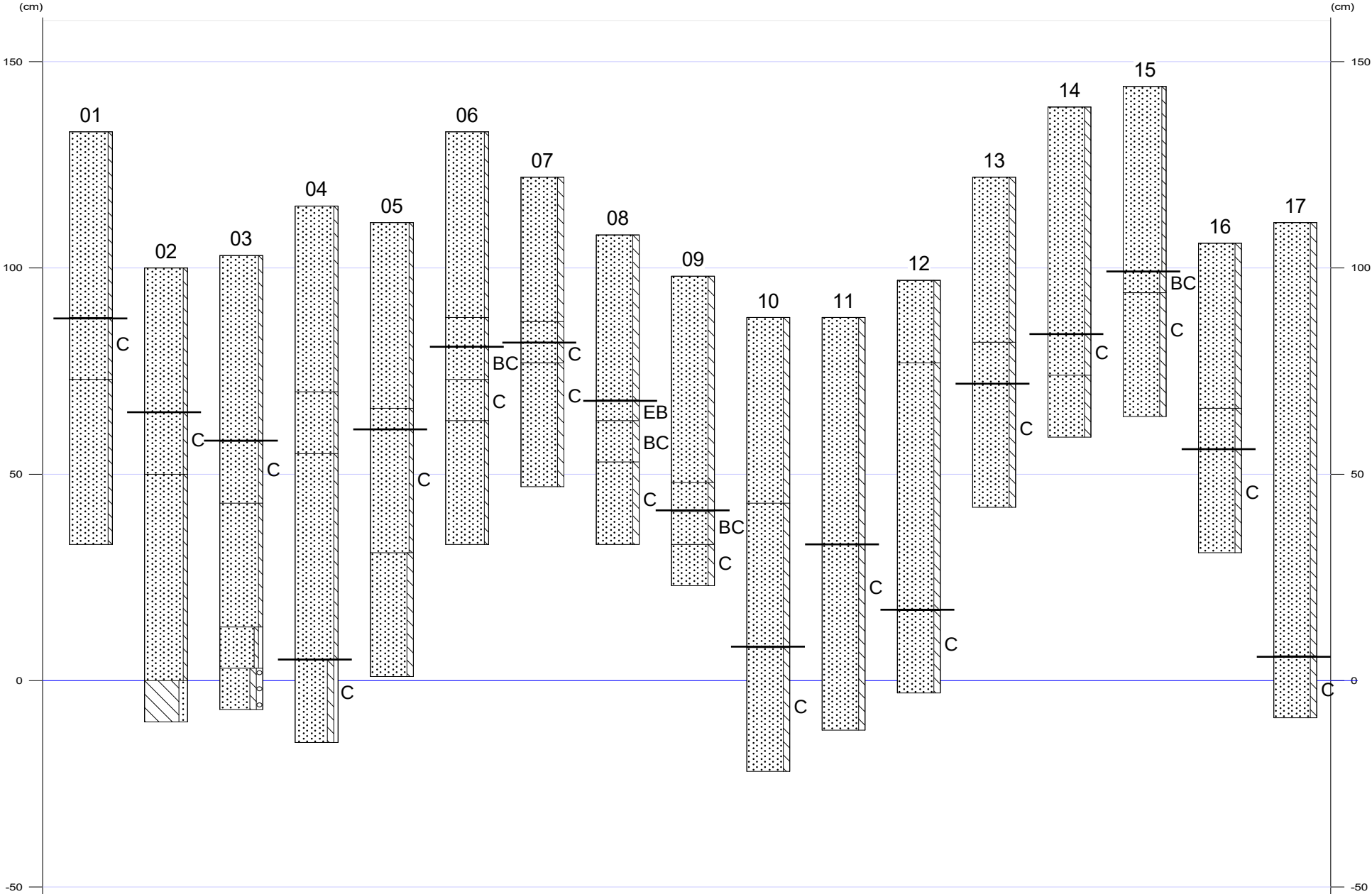
In de romeinse tijd vormde de Rijn de noordelijke grens van het romeinse rijk. Langs deze grens, de *limes*, werden grensposten, nederzettingen en wegen gebouwd. In het noorden van Nederland zijn ook romeinse vondsten gedaan, maar dit zijn voornamelijk losse vondsten als romeinse munten, mantelspelden en scherven romeins aardewerk.

Middeleeuwen en nieuwe tijd (450 nC-heden)

Na een afname in de bevolkingsdichtheid aan het einde van de romeinse tijd en de periode erna, steeg deze weer in het begin van de middeleeuwen. Vondsten uit de middeleeuwen en later bestaan voornamelijk uit scherven aardewerk, waaronder importaardewerk, munten en metalen voorwerpen (zoals mantelspelden, spijkers), resten van aardewerkproductie, metaalbewerking, wolbewerking etc. Belangrijke gebouwen (bijvoorbeeld kerken en borgen) werden van baksteen / kloostermoppen gebouwd.

Appendix Wälterswâld, Adolarstrjitte: Boorstaten

Appendix Wâlterswâld, Adolarstrjitte: Laagbeschrijvingen

01

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 589930
Maaiveld (cm) : 133

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	
0 - 45	zand	zwak siltig, 7,5yr4/2, bouwvoor
45 - 60	zand	zwak siltig, 10yr5/6, C-horizont, dekzand
60 - 100	zand	zwak siltig, 2,5y6/4, dekzand

02

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 589970
Maaiveld (cm) : 100

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	
0 - 35	zand	zwak siltig, 10yr3/2, bouwvoor
35 - 50	zand	zwak siltig, 7,5yr5/3, C-horizont, dekzand
50 - 100	zand	zwak siltig, 10yr6/2
100 - 110	leem	sterk zandig, 2,5y6/2, keileem

03

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 590010
Maaiveld (cm) : 103

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	
0 - 45	zand	zwak siltig, 7,5yr4/2, bouwvoor
45 - 60	zand	zwak siltig, 10yr5/4, C-horizont
60 - 90	zand	zwak siltig, 2,5y6/4
90 - 100	zand	zwak siltig, zwak grindig, 7,5yr5/2, Opm.: Humus uit veen
100 - 110	zand	matig siltig, matig grindig, 2,5y6/4

04

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 590030
Maaiveld (cm) : 115

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	
0 - 45	zand	zwak siltig, 7,5yr4/2, bouwvoor
45 - 60	zand	zwak siltig, mix, vergraven
60 - 110	zand	zwak siltig, 10yr3/2, bouwvoor
110 - 130	zand	matig siltig, zwak grindig, 2,5y6/3, C-horizont, dekzand

05

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 589990
Maaiveld (cm) : 111

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort	
0 - 45	zand	zwak siltig, 7,5yr4/2, bouwvoor
45 - 50	zand	zwak siltig, mix, vergraven
50 - 80	zand	zwak siltig, 10yr5/4, C-horizont

Appendix Wâlterswâld, Adolarstrjitte: Laagbeschrijvingen

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
80 - 110	zand	matig siltig, 10yr6/2

06

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 589950
Maaiveld (cm) : 133

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 45	zand	zwak siltig, 7,5yr4/2, bouwvoor
45 - 52	zand	zwak siltig, mix
52 - 60	zand	zwak siltig, 10yr4/6, BC-horizont
60 - 70	zand	zwak siltig, 10yr6/3, C-horizont
70 - 100	zand	zwak siltig, 2,5y6/3

07

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 589950
Maaiveld (cm) : 122

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 35	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
35 - 40	zand	matig siltig, mix, vergraven
40 - 45	zand	matig siltig, 7,5yr3/4, BC-horizont
45 - 75	zand	matig siltig, 10yr6/4, C-horizont

08

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 589990
Maaiveld (cm) : 108

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 40	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
40 - 45	zand	matig siltig, 10yr5/2, EB-horizont
45 - 55	zand	matig siltig, 10yr5/3, BC-horizont
55 - 75	zand	matig siltig, 10yr6/4, C-horizont

09

X-coördinaat (m) : 197860
Y-coördinaat (m) : 590030
Maaiveld (cm) : 98

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 50	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
50 - 57	zand	matig siltig, 10yr3/1, basis scherp, vergraven
57 - 65	zand	matig siltig, 7,5yr5/3, BC-horizont
65 - 75	zand	matig siltig, 10yr6/4, C-horizont

10

X-coördinaat (m) : 197878
Y-coördinaat (m) : 590020
Maaiveld (cm) : 88

Appendix Wâlterswâld, Adolarstrjitte: Laagbeschrijvingen

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 45	zand	matig siltig, 10yr4/1, bouwvoor
45 - 80	zand	matig siltig, 10yr4/1
80 - 110	zand	matig siltig, 2,5y6/3, Opm.: Humeuze lemige laag op 95 cm

11

X-coördinaat (m) : 197878
Y-coördinaat (m) : 590000
Maaiveld (cm) : 88

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 55	zand	matig siltig, 10yr4/1, bouwvoor
55 - 100	zand	matig siltig, 2,5y6/3, C-horizont, Opm.: 80-90 cm humus uit veen

12

X-coördinaat (m) : 197878
Y-coördinaat (m) : 589080
Maaiveld (cm) : 97

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 20	zand	matig siltig, 10yr4/1, bouwvoor
20 - 80	zand	matig siltig, mix, vergraven, Opm.: Brokken
80 - 100	zand	matig siltig, 2,5y6/3, C-horizont

13

X-coördinaat (m) : 197878
Y-coördinaat (m) : 589060
Maaiveld (cm) : 122

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 40	zand	matig siltig, 10yr4/1, bouwvoor
40 - 50	zand	matig siltig, mix, vergraven
50 - 80	zand	matig siltig, 2,5y7/2, C-horizont

14

X-coördinaat (m) : 197878
Y-coördinaat (m) : 589040
Maaiveld (cm) : 139

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 55	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
55 - 65	zand	matig siltig, 10yr5/4, C-horizont
65 - 80	zand	matig siltig, 10yr6/4, C-horizont

15

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 589930
Maaiveld (cm) : 144

Appendix Wâlterswâld, Adolarstrjitte: Laagbeschrijvingen

Diepte (cm)		Omschrijving
		Grondsoort
0 - 45	zand	zwak siltig, 10yr4/1, bouwvoor
45 - 50	zand	matig siltig, 7,5yr4/4, BC-horizont
50 - 80	zand	matig siltig, 10yr6/4, C-horizont

16

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 589970
Maaiveld (cm) : 106

Diepte (cm)		Omschrijving
		Grondsoort
0 - 40	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
40 - 50	zand	matig siltig, mix, vergraven
50 - 75	zand	matig siltig, 2,5y6/3, C-horizont

17

X-coördinaat (m) : 197895
Y-coördinaat (m) : 589010
Maaiveld (cm) : 111

Diepte (cm)		Omschrijving
		Grondsoort
0 - 105	zand	matig siltig, 10yr4/2, bouwvoor
105 - 120	zand	matig siltig, 2,5y6/3, C-horizont